

Drága olvasóim, legutóbb Szolnokról Püspökladányon és Nagyváradon át a festői Margittára, vagyis visszatért vidékekre vezetett az önök *Friss Újság*-tudósítójának közmunka-szolgálatos útja, most ellenben a soha el nem bitangolt, anyaországi Bakonyban a helyünk. Közelebbről: Várpalotáról köszönti önöket Weisz Jakab 1943. április 19-én.

Fiktív exponálás: Mellettem áll egy bajuszkás, szép szál fiatalember bricsesz nadrágban, jegyzetfüzettel, és diktálja magának, hogy én mit fényképezek fotóapparátus nélkül: A „Hentes és mészáros” ajtaja előtt egy piros ruhás kicsi lány áll hátratett kézzel, kihajtott fehér gallérral, hajában sárga szalag. Fehér komondor hasal mellette. A kislány oly kicsi, hogy a boltajtó magasba szökken, mint a gót templomok ablakai.

Közben azon tépelődünk, hogy kiélegítő dokumentatív erővel bírnak-e vajon az írott szavak. Vegyük akár a fiatalembernek ezeket a jegyzetfüzetbe rótt sorait – ezek érvényesek-e vajon annyira, hogy tanúságtételképpen is hinni lehessen nekik? Én azt mondom, nem, az írás a szó szoros értelmében nem bizonyító erejű dokumentum – szemben a fotográfiával, amely kétséget kizáróan meg tudja győzni az embereket valaminek a valóságosságáról. Mondjuk arról, hogy az ajtó fölött tényleg a hentesüzlet cégére látható, hogy előtte egy kislány áll, hogy a szalag a hajába van bekötve, nem pedig a karjára fölhúzva, s hogy a lábánál valóban hever egy komondor. A fiatalember vitatja álláspontomat – szerinte létezhetnek dokumentatíván hiteles írások ugyanúgy, mint szavahihetetlenül hiteltelen fényképek.

*

Hölgyeim és uraim, tisztelt *Friss Újság*-előfizetők, T.-beliek és nem T.-beliek, makóiak, szarvasiak és mások, tetszetek-e vajon hallani már arról, hogy a bakonyi Várpalotán kit tartanak a legpalotaibb írónak? Hát elárulom, hogy Krúdy Gyulát, ha csodálkoznak is. Büszkén hivatkozik rá a helyi intelligencia, ahogy testvérlapunk, a *Palota Népe* is emlegeti, hogy családi kötelék fűzte ide, palotai volt a nagyanyja, itt született az édesapja, s ő maga is gyakran időzött itt gyerekként, majd felnőttkorában is. Egyik elbeszéléséből pedig arra következtethetünk, hogy egy darabig járt ide elemi iskolába is – habár attól, hogy ezt írja, még egyáltalán nem biztos. Ám a régi Várpalota hangulata és különös emberei, ahogy a helyi sajtóban olvasom, a Tési domb, a Thuri vár, a hajdani Alsóinkám, a Loncsos szőlőhegy présházai, a várostól már távolra szökött Bakony sudár fái sejtelmes zúgással, makkoltató kanászaikkal, betyártörténeteikkel és varázsukkal a Krúdy-regények és elbeszélések egész sorában élnek tovább.

És vannak errefelé mindezzel szemben, drága előfizetőim, a kies homok-, lignit- és mészkőbányák, termelnek szorgosan a szomszédos Pétfürdőn a vitéz jákfalvi Gömbös által nemzetstratégiaileg ideteremtett nitrogénművek – s ezek mind remekül beleillenek a környék egy rakásra idepakolt ipari objektumainak sorába. Amelyekben egyrészt szívesen alkalmazzák az önök hű tudósítóját az ő sors- és bajtársaival – hogy csak a Balaton csücskének közelében épülő szentkirályszabadjai repülőteret emeljem ki, ahol kőtörőink szorgoskodnak fáradhatatlanul.

De hadd áruljam el önöknek azt is, akár hadititok, akár nem, hogy a várpalotai bányák, a péti salétromművek, a fűzfői lőporgyár, a peremartoni és ajkai ipartelepek vagy a veszprémi Danuvia, a jutasi meg a hajmáskéri repülőbázis és tüzérségi tábor egytől egyig hadiüzemek, illetve katonai bázisok, ahol a csendőrség és az üzemi katonai parancsnokság a sűrűre szőtt besúgóhálózat segítségével folytat éber ellenőrzést. Ezért errefelé – ahogy az egész megyében – nyoma sincsen munkásmozgalomnak, viszont páratlanul erősek a nyilaskeztesek és egyéb fajgyűlölő szélsőségesek.

Tudniuk kell, tisztelt előfizetőim és egyéb érdeklődők, hogy mi belőlünk, a felekezeti okokból inkrimináltak katonaköteleseiből itt, Veszprém megyében a legtöbb munkaszolgálatost a szentkirályszabadjai repülőtér építkezésén alkalmazzák. Szám szerint tíz kiegészítő századról van szó, az önök lapjának szerény tudósítóját ezek közül – nem mintha nem volna mindegy, csak a rend kedvéért jegyzem föl – a 105/506-osba vezényelték.

Egyetértek azokkal, akik szerint a mi repülőtér-építő zászlóaljparancsnokunk, aki egy jóindulatú utász főhadnagy, végül is igyekszik enyhíteni a munkásszázadok állományának sorsán – az összkép mégis felemás. Mert hiába törekszik két századparancsnok is arra, hogy a dolgozó legénységgel emberségesen bánjon – nekik köszönhető a tábor ételmezési viszonyainak, és ha szabad így mondanom, jóléti intézményeinek a megjavítása –, ha a harmadik egy lelketlen vadállat, magyarázva. Akinek a zászlóaljparancsnok mégsem törli le a szárját, ugye.

Működik viszont egy kiegészítő katonai munkaszolgálatos tábor Zalahaláptól északra, Újdörögdpusztán is, ahol 7-800 ember dolgozik, köztük most épp az én Imre öcsém is. Ez egy kétezer holdas kincstári gazdaság, nagyjából erdő, kétszáz hold szántóval meg egy murvabányával. A tábor parancsnoka S. tartalékos főhadnagy, helyette M. tartalékos hadnagy – Imre sokat emlegeti őket a nevükön, de én jobb, ha diszkrét vagyok –, az ő kedvükre szuperál a tizenöt főnyi keretlegénység, és brutálisak mind. A munka reggel négytől este hétig tart, és Imre szerint elszomorítóan gyenge az ellátás.

De hadd térjek rá, hölgyeim és uraim, hogy mielőtt Várpalotának és környékének mészkőkitermelését és -feldolgozását segítettem volna elő, volt szerencsém hat hetet eltölteni korunk vegyiparának fellegvárában, a Péti Nitrogénművekben is. Addig én is csak annyit tudtam róla, hogy pétisó, hogy hasznos ezzel a műtrágyával beszórni a termőföldet. De hogy ez csupán fedőtevékenység, s hogy ami az egésznek a létrejöttét előmozdította, az a katonai mozzgatórugó, nekem erről fogalmam sem volt.

Tudatom tehát önökkel, hogy létezett egyrészt a katonai nemzet-érdek, másrészt pedig a bánya magánérdeke, mármint hogy a nehezen eladható lignitet hol lehessen vajon hasznosítani. Hát a nitrogénművekben, melynek ammóniagyára használja föl az ahidrált szenet, és biztosítson ammóniát, gőzt, illetve áramot a kincstári műtrágyagyárnak, amely így aztán 1932-től a pétisón kívül hadianyagot is fog termelni. Mégpedig tömény salétromsavat, illetve robbanóanyag gyártására is alkalmas ammónium-nitrátot – hogy a háborúra való készülődés során már harci gázokat is előállítson. Így válik napjainkra nemcsak a honi vegyipar, hanem a hadiipar egyik fellegvárává.

Belőlem pedig itt faragtak elsőrendű robbanósalétromsav-lefejtőt. Nem mondom, hogy pályafutásomnak ez volt a legkedvesebb elfoglaltsága, sem azt, hogy ennél ártalmatlanabb teendőt el se bírok képzelni, mert el bírok, de miért ne ösztönözhetnének bennünket, drága olvasóim, akár a kockázatos kihívások, a próbatételek? Habár hencegni sem szeretnék, hiszen nincs mivel, nem lettem sem fakír, sem cirkuszi tűznyelő, nem tudtam lángok közt járni, sem parazsat vagy savat a markomba venni.

Azt csináltam, és úgy éltem pár hétig, mint egy itteni munkás egy életen át. Nekik sem egy leányálom ez itt, habár rövidebb a munkaidejük, biztosítva van a pihenésük meg a családi életük, és tűrhetően megfizetik őket. A mi esetünkben viszont nem egészen erről van szó. Bennünket nem egyenként és nem a lakótelep komfortos lakásaiban helyeznek el, nem vár ott minket a család, a hálóban az asszony, szabadidőnkben nem látogatjuk sem a közösségi, kulturális, hitéleti és szociális intézményeket, sem pedig a kereskedelmi és vendéglátó-ipari egységeket, táplálkozásunk pedig egyhangúbb az övékénel. A fizetésünk pedig ennél alacsonyabb már nem is lehetne.

Megismerkedtem viszont a Krak-üzem egyik technikusával, és mivel a fotográfusi kémia révén van egy kevés alapképzettségem, megpróbáltam legalább értelmesen kérdezni – hogy ennek részleteitől megkímélem önöket, tekintsek előzékenységnek –, és ez imponált neki. Később aztán az is, hogy nem őt tekintettem az ellenségemnek – hagytam, hadd lássa helyzetünket olyannak, mint valami orvos-beteg viszonyt, ahol az orvosi posztot ő a képzettsége által érdemelte ki, de hogy engem a kiszolgáltatott betegek közé lökött a sors, arról egyikünk sem tehet.

Habár a hasonlat sántít, ki is kéne húzni tán, hisz a technikusnak egyáltalán nem dolga, hogy a mi bajaink bármelyikét is orvosolja. Hogy mégis kaptam tőle néha egy almát, egy-egy szelet túrós lepényt vagy kalácsot, sőt a fogfájásomra valeriánát, az az ő munkakörétől

független, önkéntes magánemberi irgalmából következett, amelyre következésképp nem illik apellálni, és bizony határai vannak. Miután ugyanis arra kértem meg, hogy egy-két szabadszájúbb leveletem vigye ki, és adja föl a postán – egyet Iczkovits Frédinek írtam, egy másikat pedig a szegedi Kárász utcába annak a lánynak, akivel legutoljára csókolóztam –, ezt megtette ugyan, de a következő héten a postási szolgálatot már megtagadta, mondván, hogy a főnöke szigorítást jelentett be, és nyilván le akarja buktatni őt is. Ezért egyelőre ne is beszéljünk ilyen sokat, hát persze, mondom, ne beszéljünk.

De a gondot hamarosan megoldotta, hogy engem áthelyeztek a várpalotai mészkőtelepre, úgyhogy búcsút inthettem a péti nitrogénnek.